

Onderwijssysteem

Duitsland

beschreven en vergeleken met
het Nederlandse systeem

Dit document geeft informatie over het onderwijssysteem van Duitsland. We leggen uit wat het Nederlandse equivalent is van de meest voorkomende diploma's uit Duitsland met als doel: toelating tot het Nederlands hoger onderwijs.

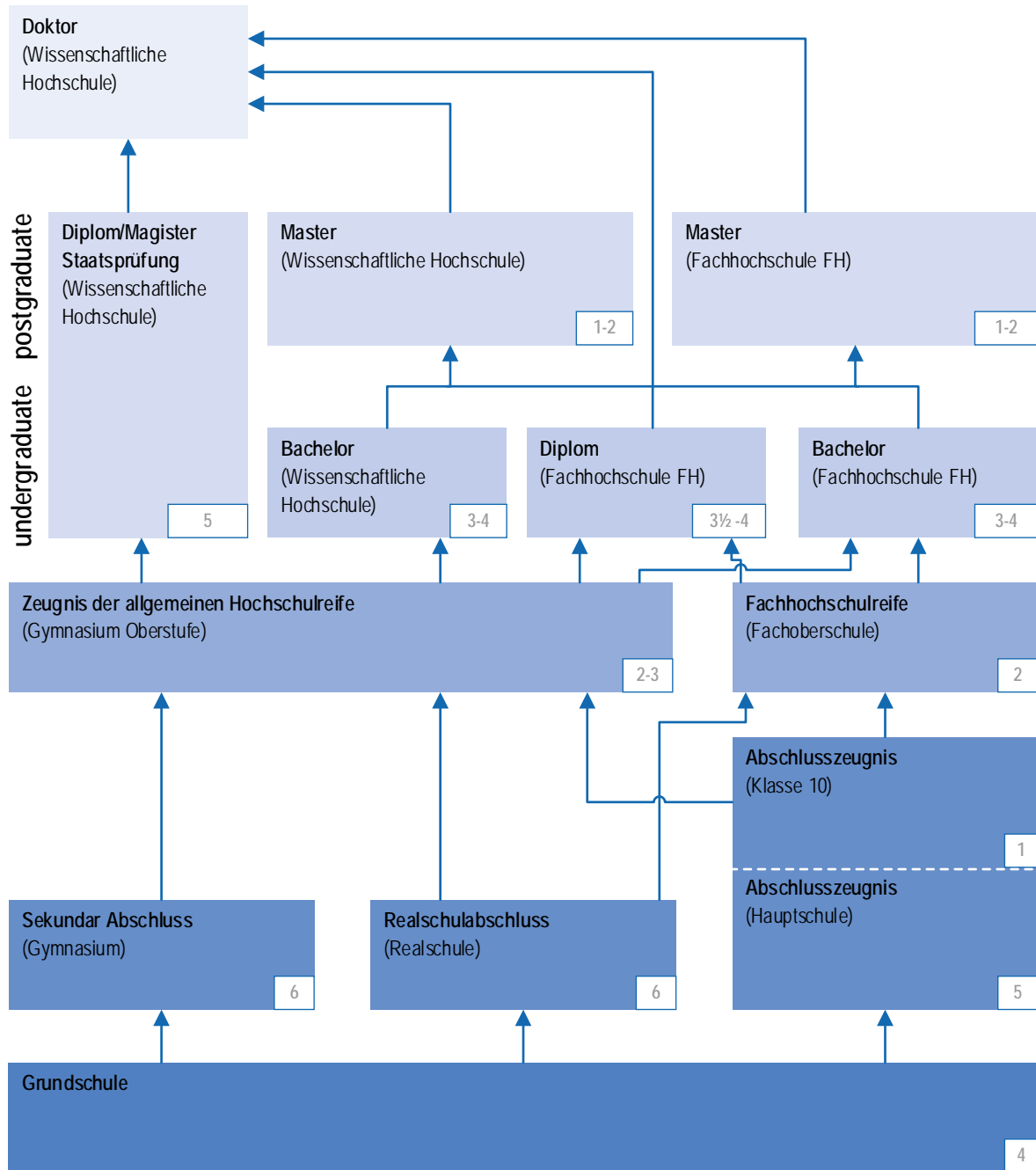
Disclaimer

We doen ons best om de informatie zo up-to-date mogelijk te houden. We aanvaarden echter geen aansprakelijkheid voor schade die is ontstaan als gevolg van fouten of onvolledige informatie in dit document.

Op deze publicatie, met uitzondering van het beeldmateriaal, is de Creative Commons Naamsvermelding NietCommercieel 3.0 Unported-licentie van toepassing. Ga naar www.nuffic.nl/cc/ voor meer informatie over het hergebruik van deze publicatie.

■ **Onderwijssysteem Duitsland**

0 Duur van de opleiding

■ Waarderingstabel

In dit overzicht staan links de buitenlandse diploma's die het meest voorkomen bij toelating tot het hoger onderwijs, en het overeenkomstige niveau in het kwalificatieraamwerk voor de Europese Hoger Onderwijsruimte (EHEA-QF). De andere kolommen tonen de Nederlandse waardering met de vergelijkbare niveaus in het Nederlandse en Europese kwalificatieraamwerk.

Buitenlands diploma en EHEA-QF-niveau		EQF-niveau	Nederlandse waardering en NLQF-niveau	EQF-niveau	EQF-niveau
<i>Realabschluss/Abschlusszeugnis der Klasse 10 der Hauptschule/Sekundarabschluss/Mittlere Reife</i>			vmbo-t-diploma	1-2	1-2
<i>Fachhochschulreife</i>			havodiploma	4	4
<i>Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife</i>			vwo-diploma	4+	4
<i>Diplom-Vorprüfungszeugnis (Fachhochschule)</i>			1½-2 jaar hbo	5	5
<i>Zwischenprüfungszeugnis (wissenschaftliche Hochschule)</i>			2 jaar wo	6	6
<i>Diplom-Vorprüfungszeugnis (wissenschaftliche Hochschule)</i>			2 jaar wo	6	6
<i>Vordiplomzeugnis (wissenschaftliche Hochschule)</i>			2 jaar wo	6	6
<i>Fachhochschuldiplom (Gesamthochschule)</i>	1 ^e	6	bachelorgraad in het hbo	6	6
<i>Diplom (Fachhochschule)</i>	1 ^e	6	bachelorgraad in het hbo	6	6
<i>Bachelor (Fachhochschule)</i>	1 ^e	6	bachelorgraad in het hbo	6	6

Onderwijssysteem Duitsland

Bachelor (<i>wissenschaftliche Hochschule</i>)	1 ^e	6	bachelorgraad in het wo	6	6
Magister/Diplom/ Lizentiat (<i>wissenschaftliche Hochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het wo	7	7
Lizentiat (<i>wissenschaftliche Hochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het wo	7	7
Staatsprüfung (<i>wissenschaftliche Hochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het hbo of wo	7	7
Master (<i>Fachhochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het hbo	7	7
Master (<i>wissenschaftliche Hochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het wo	7	7
Diplom/Magister (<i>Gesamthochschule</i>)	2 ^e	7	mastergraad in het wo	7	7

NB

- Dit is een globaal advies waaraan je geen rechten kunt ontleen.
- NLQF = Nederlands kwalificatieraamwerk; EQF = Europees kwalificatieraamwerk.
- Het EQF/[NLQF-niveau](#) zegt niet zozeer iets over de studie-inspanning of -inhoud, maar wel over wat iemand kan en weet als een bepaald leerproces is afgerond.
- Informatie over de Nederlandse waarderingen staat op onze website: [onderwijssysteem Nederland](#).
- [SBB, Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven](#), waardeert buitenlandse diploma's en opleidingen op vmbo- en mbo-niveau. De waardering kan afwijken wanneer SBB het diploma waardeert voor toelating tot het mbo of de arbeidsmarkt.

■ **Introductie**

De Duitse Bondsrepubliek omvat 16 deelstaten (Länder). De verantwoordelijkheden van de Bondsregering en de deelstaten zijn in de Grondwet geregeld.

Het ministerie van Onderwijs en Onderzoek, *Bundesministerium für Bildung und Forschung*, vaardigt alleen algemene richtlijnen op onderwijsgebied uit, de deelstaten maken zelf hun eigen wetgeving. Daarom bestaan er verschillen in onderwijsselsels tussen de deelstaten onderling.

Het Duitse hoger onderwijs kent een binair stelsel, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen wetenschappelijk onderwijs en hoger beroepsonderwijs. In de voormalige Oost-Duitse *Länder* (eenwording 3 oktober 1990) is grotendeels het westelijke onderwijssysteem overgenomen. Over opleidingen die geheel of voornamelijk vóór de eenwording zijn gevolgd, dient bij Nuffic navraag te worden gedaan.

De voertaal in het onderwijs is in principe Duits, maar onder invloed van het Bolognaproces worden steeds meer hoger onderwijsopleidingen in het Engels aangeboden, voornamelijk opleidingen die leiden tot de mastergraad.

Er zijn ook instellingen voor particulier onderwijs, waarvan een toenemend aantal erkend is.

Het onderwijs is verplicht voor kinderen van 6 tot 15 of 16 jaar (Berlijn, Brandenburg en Bremen).

Het academisch jaar loopt van oktober tot september.

■ Basis- en voortgezet onderwijs

Basisonderwijs

Het basisonderwijs (*Primarstufe*) wordt in Duitsland aan de *Grundschule* gegeven (leeftijdsgroep van 6 tot 10 jaar). Een eindexamen wordt niet verleend.

Voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs wordt gewoonlijk onderverdeeld in een *Sekundarstufe/Sekundarbereich I* (leeftijdsgroep van 10 tot 16 jaar) en een *Sekundarstufe/Sekundarbereich II* (leeftijdsgroep van 16 tot 19 jaar).

Sekundarstufe I

Tot de *Sekundarstufe I* behoren de klassen 5 tot en met 10 van het *Gymnasium* en in de oude deelstaten de *Haupt-* en *Realschule*. In de nieuwe *Länder* behoren de *Mittelschule*, de *Sekundarschule* en de *Regelschule* tot het *Sekundarbereich I*.

Na afronding van opleidingen aan de *Sekundarstufe I* worden de *Realschulabschluss*, het *Abschlusszeugnis der Klasse 10 der Hauptschule*, de *Sekundarabschluss I* of de *Mittlere Reife* uitgereikt.

Het niveau van de *Realschulabschluss/Abschlusszeugnis der Klasse 10 der Hauptschule/Sekundarabschluss I/Mittlere Reife* is vergelijkbaar met dat van een vmbo-t-diploma (theoretische leerweg).

Sekundarstufe II

Tot de *Sekundarstufe II* behoren het tweede gedeelte van het *Gymnasium* (de *Oberstufe* die jaar 11 tot en met 13 omvat), het *Berufliches Gymnasium/Fachgymnasium*, de *Fachoberschule* en de verschillende beroepsopleidingen (*Berufsschule*, *Berufsfachschule* en *Fachschule*).

Na een hervorming in het algemeen vormend onderwijs wordt het *Zeugnis der allgemeinen Hochschulreife* nu in de meeste deelstaten na 12 jaar uitgereikt. Dit heeft geleid tot een intensiever curriculum. Meer informatie is beschikbaar op de [website](#) van de Duitse ENIC/NARIC.

De diploma's die toelating bieden tot de *Sekundarstufe II* zijn de *Realschulabschluss*, het *Abschlusszeugnis der Klasse 10 der Hauptschule* en de *Mittlere Reife*. Mits op een voldoende niveau afgerond (met *Qualifikationsvermerk*) geeft het getuigschrift van de *Sekundarstufe I*, behaald na afronding van klas 10 in het niet-gymnasiale onderwijs, eveneens toegang tot de gymnasiale *Oberstufe*.

Vanaf de tweede helft van klas 11 is in sommige deelstaten het onderwijs nog verdeeld in *Grundkurse* (2 tot 3 lesuren per week) en *Leistungskurse* (5 tot 6 lesuren per week). Twee vakken dienen op het niveau van *Leistungskurse* gevolgd te worden. Eén *Kurs* duurt 1 semester. Er wordt examen (*Abitur*) gedaan in 4 vakken, 2 op *Leistungskurs*-niveau en 2 op *Grundkurs*-niveau. Deze structuur bestaat sinds het midden van de jaren zeventig, maar momenteel vinden er in een aantal deelstaten veranderingen plaats. Zo is in Baden-Württemberg de *neue Gymnasiale Oberstufe* ingevoerd waarin de *Leistungsfächer* zijn vervangen door het *Profilfach* en het *Neigungsfach* (beide 4 lesuren per week) en er examen (*Abitur*) wordt gedaan in 5 vakken.

Tegenwoordig is in de meeste deelstaten een nieuwe structuur ingevoerd in het middelbaar onderwijs, waarbij het onderwijs aan de bovenbouw van het *Gymnasium* (*gymnasiale Oberstufe*)¹ wordt aangeboden op academisch basisniveau (*grundlegendem Anforderungsniveau*) of op gevorderd niveau (*erhöhtem Anforderungsniveau*)². Op het basisniveau begint men met voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Op het gevorderde niveau wordt er dieper ingegaan op de stof, bijvoorbeeld door gebruik te maken van specifieke voorbeelden.

De vakken Duits, wiskunde en een vreemde taal op het basisniveau worden ten minste 3 keer per week gevolgd. De leerlingen dienen minimaal 2 vakken te volgen op gevorderd niveau (ten minste 5 lesuren per week) of ten minste 3 vakken op gevorderd niveau (ten minste 4 lesuren per week) waarvan een van de volgende vakken: Duits, een vreemde taal, wiskunde of een natuurwetenschappelijk vak.

De 4 of 5 vakken van het *Abitur* examen moeten bestaan uit:

- ten minste 2 vakken op gevorderd niveau;
- 2 van de volgende 3 vakken: Duits, een vreemde taal of wiskunde;
- ten minste 1 vak uit elk vakcluster (zie hieronder).

Van de minimaal 3 schriftelijke examens moeten ten minste 2 vakken op gevorderd niveau worden afgenomen (inclusief 1 van de volgende vakken: Duits, een vreemde taal, wiskunde of een natuurwetenschappelijk vak). Het mondeling *Abitur*-examen wordt afgenomen in een vak waarin geen schriftelijke examens zijn afgelegd. Afhankelijk van de wetgeving van de deelstaat kan er ook nog examen worden gedaan (schriftelijk of mondeling) in een 5^e vak waarbij geldt dat dit vak ten minste 2 semesters is gevolgd.

¹ In overeenstemming met de *Einheitliche Prüfungsanforderungen in der Abiturprüfung – APS (Uniform Examination Standards in the Abitur Examination)*

² De benaming van de verschillende niveaus in het Duits kunnen per deelstaat verschillen.

Er zijn 3 vakkenclusters (*Aufgabenfelder*), waarbij leerlingen uit elk cluster 1 examenvak moeten kiezen:

1. *Sprache/Literatur/Kunst* – talen/literatuur/kunst (bijvoorbeeld Duits, vreemde taal, *fine art*, muziek);
2. *sozialwissenschaftlich* – sociaalwetenschappelijk (bijvoorbeeld geschiedenis, aardrijkskunde, filosofie, maatschappijleer/politicologie, economie);
3. *mathematisch/naturwissenschaftlich/Technologie* – wiskunde/natuurwetenschappen/technologie (bijvoorbeeld wiskunde, natuurkunde, scheikunde, biologie, informatietechnologie).

Het *Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife* wordt verleend indien ten minste een gemiddeld cijfer is behaald van 4 of een minimum van 280/300 punten.

Het niveau van het *Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife* is vergelijkbaar met dat van een vwo-diploma.

Na afronding van klas 13 van het *Berufliches Gymnasium/Fachgymnasium* wordt het *Zeugnis der Fachgebundenen Hochschulreife* (niet te verwarren met het *Fachhochschulreife*) uitgereikt. Van het *Zeugnis der Fachgebundenen Hochschulreife* is geen Nederlands equivalent aan te geven.

De *Fachoberschule*, die eveneens voortbouwt op de *Sekundarabschluss I*, omvat zowel beroepsgericht onderwijs (in schooljaar 11) als algemeen vormend onderwijs (in schooljaar 12). Na afronding van de opleiding wordt het getuigschrift van de *Fachhochschulreife* uitgereikt. De opleiding wordt gewoonlijk niet afgerond met een beroepskwalificerend getuigschrift. Degenen die reeds een beroepsopleiding hebben afgerond kunnen tot het twaalfde jaar van de *Fachoberschule* worden toegelaten. De *Fachhochschulreife* kan ook nog worden behaald na klas 12 van het *Gymnasium* (meestal na beroepsopleiding en/of beroepservaring).

Daarnaast kan de *Fachhochschulreife*, doorgaans na aanvullende eisen, ook nog in enkele deelstaten na bepaalde vormen van beroepsonderwijs worden behaald (namelijk aan de *Berufsfachschule*, voortbouwend op de *Hauptschule*, en aan de *Fachschule*, voortbouwend op de *Hauptschule* en een beroepsopleiding, meestal in het leerlingwezen – *Berufsschule*). Een bijzondere vorm van onderwijs is de *Kollegschule* (alleen in *Nordrhein-Westfalen*) die niet alleen wordt afgerond met een beroepskwalificatie maar ook met de *Fachhochschulreife*.

Het niveau van de *Fachhochschulreife* is vergelijkbaar met dat van een havo-diploma.

Leerlingen van de *Gymnasiale Oberstufe* die de school voortijdig verlaten zonder de *Allgemeinen Hochschulreife* te hebben verkregen, kunnen na ten minste 2 semesters van de *Qualifikationsphase* (de laatste 2 jaar) te hebben afgelegd het verzoek voor het verkrijgen van de *Fachhochschulreife (schulischer Teil)* indienen.

Dit getuigschrift geeft in Duitsland niet zonder meer toelating tot het hoger beroepsonderwijs (*Fachhochschule*), hiervoor is doorgaans nog een beroepsopleiding of een stage vereist.

De *Fachhochschulreife (schulischer Teil)* samen met de beroepsopleiding of stage rechtvaardigt het niveau van de *Fachhochschulreife*. In de deelstaten Beieren en Saksen komt deze optie niet voor.

■ Toelating hoger onderwijs

Toelating tot elke vorm van hoger onderwijs biedt het *Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife*. De Lissabon Conventie is van toepassing. De totale opleidingsduur voor de *Allgemeine Hochschulreife* is na de hervorming in het algemeen vormend onderwijs in de meeste *Länder* nu 12 (4+8) jaar.

Het *Zeugnis der Fachgebundenen Hochschulreife* (niet te verwarren met het *Fachhochschulreife*) geeft toegang tot aansluitende studierichtingen in het hoger onderwijs; de Lissabon Conventie is van toepassing.

Toelating tot uitsluitend het hoger beroepsgerichte onderwijs (de *Fachhochschule*) biedt het getuigschrift van de *Fachhochschulreife*. De meest gangbare opleiding tot dit diploma is die aan de *Fachoberschule* (zie ook de informatie bij het hoofdstuk [Basis- en voortgezet onderwijs](#)).

Bij toelating tot de *Fachhochschule* gaat het er niet om welke school men heeft gevolgd, maar welk diploma men heeft behaald, namelijk de *Fachhochschulreife*.

In sommige deelstaten bestaat de mogelijkheid om in enkele gevallen zonder een *Fachhochschulreife* tot de (*Fach*)*hochschule* te worden toegelaten, bijvoorbeeld na afronding van beroepsopleidingen (zoals tot *Meister* of *Techniker*) in aansluitende studierichtingen. Het gaat hier niet om een algemeen toelatingsrecht; het verschilt van geval tot geval, neem daarom contact op met Nuffic.

■ Hoger onderwijs

Er zijn in Duitsland ruim 160 universiteiten en *Kunst-* en *Musikhochschulen* en ongeveer 200 *Fachhochschulen*. Van de nationaal erkende instellingen voor hoger onderwijs behoort ruim een zeventigtal tot de particuliere sector. Binnen het Duitse binaire stelsel vormt het hoger kunst- en muziekonderwijs, dat in Nederland tot het hoger beroepsonderwijs wordt gerekend, een aparte categorie.

De onderwijskundige toelatingseisen voor dit type onderwijs zijn gelijk aan die voor het wetenschappelijk onderwijs. Bovendien sluiten de opleidingen deels ook met universitaire titels af. Naar functie zijn de opleidingen echter vaak beter vergelijkbaar met opleidingen binnen het Nederlands hoger beroepsonderwijs. Een mengvorm van wetenschappelijk en hoger beroepsgericht onderwijs bieden de *Gesamthochschulen*.

Sinds 1998 worden er in Duitsland ook bachelor- en masteropleidingen aangeboden. Er is nog een klein aantal opleidingen die binnen de traditionele hoger onderwijsstructuur valt.

■ Universitair onderwijs

Tot het universitair onderwijs behoren de volgende instellingen: *Universitäten*, *Technische Universitäten/Hochschulen* en andere *Wissenschaftliche Hochschulen* van gelijk niveau, zoals *Pädagogisch/Erziehungswissenschaftliche Hochschulen*, *Medizinische Hochschulen*, *Philosophisch-Theologische Hochschulen*.

Magister/Diplom-opleidingen

De nominale studieduur van deze traditionele opleidingen is gemiddeld 9 semesters, waarbij de voorbereiding op het examen is inbegrepen. Sommige opleidingen die uit 2 fases bestaan, kennen een initiële wetenschappelijke opleiding met een duur van 3½ tot 4½ jaar (zoals enige lerarenopleidingen en de opleiding in de rechten).

De studies omvatten gewoonlijk een 2-jarige *Grundstudium* en een 2-jarige *Hauptstudium* plus de tijd benodigd voor de voorbereiding op het examen. De *Grundstudium* wordt afgerond met tussentijdse examens waarbij de getuigschriften *Zwischenprüfungszeugnis*, *Diplom-Vorprüfungszeugnis* of *Vordiplomzeugnis* worden verleend.

Het niveau van de getuigschriften *Zwischenprüfungszeugnis*, *Diplom-Vorprüfungszeugnis* of *Vordiplomzeugnis* is vergelijkbaar met dat van 2 jaar wetenschappelijk onderwijs.

De opleidingen worden afgerond met de volgende titels/examens:

1. *Magister*: de studie die leidt tot deze titel vindt meestal in de alfa-, soms in gamma- en zelden in bètarichtingen plaats. Tijdens de studie is de aandacht gericht op 1 hoofdvak en 2 bijvakken of 2 hoofdvakken.
2. *Diplom*: opleidingen in de bèta- en gammarichtingen worden gewoonlijk met deze titel afgerond; het gaat hier om studies in één hoofdvak.
3. *Staatsprüfung*: van opleidingen in de rechten, levensmiddelenchemie en lerarenopleidingen wordt het universitaire gedeelte van de studie afgerond met de *Erste Staatsprüfung*.

Daarna volgt er een vooral praktische opleiding tot de *Zweite Staatsprüfung*, waarmee recht wordt verkregen op de beroepsuitoefening. Bij farmacie bestaat de *Staatsprüfung* uit 3 gedeelten (*Abschnitten*). Het derde gedeelte sluit een 1-jarige praktische opleiding af, die volgt op afronding van de universitaire studie.

Lizentiat/Licentiat

Deze graad wordt gewoonlijk in theologische richtingen verleend.

Het niveau van de *Magister*, *Diplom* en *Lizentiat* (EHEA-QF 1^e + 2^e cyclus/EQF-niveau 7) is vergelijkbaar met dat van een mastergraad in het wetenschappelijk onderwijs. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Het niveau van de *Staatsprüfung* (EHEA-QF 1^e + 2^e cyclus / EQF-niveau 7) is vergelijkbaar met dat van een mastergraad in het wetenschappelijk of hoger beroepsonderwijs, afhankelijk van de oriëntatie van de opleiding. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Bachelor-masteropleidingen

De nominale studieduur van de bacheloropleidingen aan de *wissenschaftliche Hochschule* is meestal 6 semesters. De graden *Bachelor of Arts* en *Bachelor of Science* worden verleend (ook varianten hierop, zoals *Bakkalaureus/Baccalaureus Artium* en *Bakkalaureus/Baccalaureus Scientiae/Scientiarum*).

Het niveau van de *Bachelor of Arts/of Science*, de *Bakkalaureus/Baccalaureus Artium* en de *Bakkalaureus/Baccalaureus Scientiae/Scientiarum* (EHEA-QF 1e cyclus/EQF-niveau 6) behaald aan een *wissenschaftliche Hochschule* is vergelijkbaar met dat van een bachelorgraad in het wetenschappelijk onderwijs. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

De daaropvolgende masteropleidingen duren gemiddeld 1 à 2 jaar, zodanig dat de totale studieduur van de bachelor en aansluitende masteropleiding samen niet meer dan 5 jaar bedraagt. De graden *Master of Arts* en *Master of Science* worden verleend (of de varianten *Magister Artium* en *Magister Scientiae/Scientiarum*).

Het niveau van de *Master of Arts/of Science*, de *Magister Artium* en de *Magister Scientiae/Scientiarum* (EHEA-QF 2^e cyclus / EQF-niveau 7) behaald aan een *wissenschaftliche Hochschule* is vergelijkbaar met dat van een mastergraad in het wetenschappelijk onderwijs.
Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

PhD

Toegang tot de promotie geven alle afsluitende universitaire examens (behalve dat van de bacheloropleidingen) en (eerste) staatsexamens. De duur is gemiddeld 2 tot 4 jaar. De promotie wordt afgerond met verlening van de graad van *Doktor*. Na de promotie volgt de *Habilitation* die kwalificeert voor het hoogleraarschap. Het niveau van de graad *Doktor* is in Nederlandse termen vergelijkbaar met de doctorsgraad.

■ Hoger beroepsonderwijs

De *Fachhochschulen* verzorgen in Duitsland het hoger beroepsonderwijs.

Diplom-opleidingen

Deze opleidingen hebben een studieduur van 3½ tot 4 jaar: 6 semesters waarbij nog 1 semester ter voorbereiding op het examen plus doorgaans 1 stagesemester (soms 2) moeten worden geteld of een geïntegreerde studie van 8 semesters. Net als de universitaire opleidingen hebben ook de *Fachhochschule* gewoonlijk een 1½- tot 2-jarige *Grundstudium*, afgerond met een *Diplom-Vorprüfungszeugnis* of *Vordiplomzeugnis*, plus een 1½- tot 2-jarige *Hauptstudium*, afgerond met de titel *Diplom*. De titel moet worden onderscheiden van het universitaire *Diplom* en geeft niet dezelfde rechten. Om dit verschil aan te geven wordt in verschillende (maar niet alle) deelstaten *FH (Fachhochschule)* achter de titel geplaatst.

Het niveau van het *Diplom-Vorprüfungszeugnis* van een *Fachhochschule* is vergelijkbaar met dat van 1½ tot 2 jaar hoger beroepsonderwijs.

Het niveau van het *Diplom* (EHEA-QF 1^e cyclus / EQF-niveau 6) behaald aan een *Fachhochschule* is vergelijkbaar met dat van een bachelorgraad in het hoger beroepsonderwijs. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

De *Diplom-Sozialpädagoge/ Sozialarbeiter* krijgt pas het recht op de beroepsuitoefening na het behalen van de *Staatliche Anerkennung*, na een 1-jarige, in de studie geïntegreerde of op de studie volgende praktijkperiode.

In de meeste deelstaten hebben *Fachhochschulabsolventen* tegenwoordig ook toelating tot de promotie (mits bijzonder gekwalificeerd).

Bachelor- en masteropleidingen

De nominale studieduur van de bacheloropleidingen aan de *Fachhochschule* is meestal 6 semesters. De graden *Bachelor of Science/Arts* en *Bachelor of Engineering/Business Administration* worden verleend. De daaropvolgende masteropleidingen duren 1 tot 2 jaar. De graden *Master of Science/Arts* en *Master of Engineering/Architecture/Business Administration* worden verleend.

Het niveau van de *Bachelor of Science/Arts* en de *Bachelor of Engineering/Business Administration* (EHEA-QF 1^e cyclus/EQF-niveau 6) behaald aan een *Fachhochschule* is vergelijkbaar met dat van een bachelorgraad in het hoger beroepsonderwijs.
Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Het niveau van de *Master of Engineering/Architecture/Business Administration* (EHEA-QF 2^e cyclus/EQF-niveau 7) behaald aan een *Fachhochschule* is vergelijkbaar met dat van een mastergraad in het hoger beroepsonderwijs.
Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Gesamthochschulen

Het gaat hier om coöperatieve en geïntegreerde vormen van universitair en hoger beroepsgericht onderwijs. De geïntegreerde studierichtingen bieden beroepsgerichte opleidingen (duur 4 jaar, waarin stage- plus examensemester begrepen) en wetenschappelijke opleidingen (nominaal 4½ jaar, voorbereiding op examen inbegrepen). Dit type onderwijs komt alleen voor in *Hessen* en *Nordrhein-Westfalen*.

De opleidingen zijn gestructureerd volgens twee modellen, waarbij de duur is aangegeven zonder stagesemester(s) en examentijd:

1. Een gemeenschappelijk *Grundstudium* van 4 semesters; daarna een
 - 1-jarige *Hauptstudium (I)*, afgesloten met *Fachhochschuldiplom*; of een
 - 2-jarige *Hauptstudium (II)*, afgesloten met universitair getuigschrift (*Diplom/Magister*). Houders van de *Fachhochschulreife* dienen voor toelating tot *Hauptstudium II* aanvullende cursussen (*Brückenkursen*) af te ronden en een *Zwischenprüfung* af te leggen.
2. Een gemeenschappelijk *Grund-* (1 jaar) en *Hauptstudium* (2 jaar), afgesloten door *Diplomprüfung I* waarmee het *Fachhochschuldiplom* kan worden behaald. Daarna een 1- tot 2-jarige voortgezette studie afgesloten door *Diplomprüfung II*, waarmee het universitair getuigschrift (*Diplom/Magister*) kan worden behaald.

Het niveau van het *Fachhochschuldiplom* (EHEA-QF 1^e cyclus/EQF-niveau 6) is vergelijkbaar met dat van een bachelorgraad in het hoger beroepsonderwijs. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Het niveau van het *Diplom/Magister* (EHEA-QF 1^e + 2^e cyclus/EQF-niveau 7) behaald aan een *Gesamthochschule* is vergelijkbaar met dat van een mastergraad in het wetenschappelijk onderwijs. Zie ook de volledige [beschrijving](#) van leeruitkomsten.

Aufbau-, Zusatz- en Ergänzungsstudien

Talrijke instellingen (*Hochschulen* en *Fachhochschulen*) bieden dergelijke, meestal postacademische, 1- tot 2-jarige programma's aan die niet tot de promotie leiden.

NB *Berufsakademien* bieden een mengeling van theoretische en praktische opleidingen van meestal 3 jaar voor houders van de *Fachhochschulreife*. De *Berufsakademien* worden alleen in *Baden-Württemberg*, *Berlin*, *Niedersachsen* en *Sachsen* tot het hoger onderwijs gerekend; zij worden afgesloten met een *Diplom (BA)*. De opleidingen geven doorgaans geen rechten op grond van het equivalentieverdrag.

■ Beoordelingssystemen

In het hoger onderwijs en het voortgezet onderwijs wordt een cijfersysteem van 1 tot 6 gebruikt; een uitzondering hierop vormt de *Gymnasiale Oberstufe*, waar ook de cijfers 0 tot 15 (in omgekeerde volgorde!) worden gebruikt.

Cijfers	<i>Gymnasiale Oberstufe</i>	Omschrijving	Betekenis
1	15/14/13	<i>Sehr gut</i>	Zeer goed
2	12/11/10	<i>Gut</i>	Goed
3	9/8/7	<i>Befriedigend</i>	Ruim voldoende
4	6/5/4	<i>Ausreichend</i>	Voldoende
5	3/2/1	<i>Mangelhaft</i>	Bijna voldoende
6	0	<i>Ungenügend</i>	Onvoldoende

In Duitsland wordt over het algemeen vaker het hoogste cijfer gegeven (een 1) dan in Nederland (een 10).

Voor de omrekening van Nederlandse eindexamencijfers in het voortgezet onderwijs naar Duitse cijfers (in verband met de toelating tot het hoger onderwijs) wordt in Duitsland al jarenlang de volgende formule gebruikt:

$$x = 1 + 3 \cdot (N_{\max} - N_d) / (N_{\max} - N_{\min})$$

met x = het te berekenen Duitse cijfer, N_{\max} = het hoogste cijfer waarmee je in Nederland kunt slagen, N_{\min} = het laagste cijfer waarmee je in Nederland kunt slagen en N_d = het cijfer van de kandidaat.

In eerste instantie werden hierbij $N_{\min} = 6$ en $N_{\max} = 10$ ingevuld, maar dit bleek tot veel te lage cijfers te leiden vergeleken met in Duitsland behaalde cijfers. Daarom is in december 2001 door het Duitse *Gremium der Kultusministerkonferenz* besloten (op grond van statistisch onderzoek) om voor N_{\max} het cijfer 8,5 te gebruiken.

Voor het omrekenen van cijfers in het hoger onderwijs wordt sinds 2011 het cijfer 9 als N_{\max} gehanteerd.

Bij de bachelor- en masteropleidingen wordt in principe het *European Credit Transfer and Accumulation System* (ECTS) gebruikt, in mindere mate gebeurt dit inmiddels ook bij traditionele *Diplom/Magister*-opleidingen. De oude

Semesterwochenstunden (SWS) kunnen worden omgerekend in ECTS door de SWS met 1½ te vermenigvuldigen.

De ECTS Grades (A t/m F) mogen door de instellingen worden gebruikt in plaats van het Duitse cijfersysteem, als volgt:

ECTS	In cijfers	Duits equivalent
A - <i>excellent</i>	1.0 -1.5	<i>Hervorragend</i>
B - <i>very good</i>	1.6-2.0	<i>Sehr gut</i>
C – <i>good</i>	2.1-3.0	<i>Gut</i>
D - <i>satisfactory</i>	3.1-3.5	<i>Befriedigend</i>
E - <i>sufficient/pass</i>	3.6-4.0	<i>Ausreichend</i>
FX/F – <i>fail</i>	4.1-5.0	<i>Nicht bestanden</i>

Meer informatie over het ECTS is beschikbaar in de (Engelstalige) [ECTS gebruikershandleiding](#) van de Europese Commissie.

Zie ook onze [informatie](#) over de waarde van buitenlandse cijfers.

■ Bolognaproces

De wetgeving van 1998 maakte het voor de hogeronderwijsinstellingen mogelijk om op vrijwillige basis bachelor- en masteropleidingen aan te bieden, gebaseerd op modules en het ECTS-systeem en geaccrediteerd door de nieuwe, onafhankelijke *Akkreditierungsrat*. In tegenstelling tot de situatie in Nederland is men in het Duitse hoger onderwijs nog niet massaal overgegaan op de bachelor-masterstructuur, maar wel neemt van jaar tot jaar het aantal bachelor- en masteropleidingen gestaag toe: in 2011 is 85 procent van alle opleidingen ingericht volgens de bachelor-masterstructuur. Informatie over de huidige stand van zaken is te vinden op de officiële [website](#) van de Europese Hoger Onderwijsruimte (EHEA).

■ Kwalificatieraamwerken

In 2005 werd het Bologna Framework (overkoepelend kwalificatiekader van de Europese Hoger Onderwijsruimte) aangenomen. Informatie over de actuele ontwikkelingen is te vinden op de [website](#) van de *Deutscher Qualifikationsrahmen (DQR), dem gemeinsamen Internetportal des Bundesministeriums für Bildung und Forschung und der Kultusministerkonferenz*.

■ Kwaliteitszorg en accreditatie

Officiële *rankings* zijn er niet in Duitsland, maar sinds 2002 publiceert het *Center for Higher Education Development (CHE)* tezamen met het weekblad *Stern* een jaarlijkse *ranking* die een groot aantal Duitse instellingen en studierichtingen omvat.

De onafhankelijke *Akkreditierungsrat* heeft als hoofdtaak het accrediteren van vakspecifieke accreditatieorganisaties die de onderwijsprogramma's beoordelen. De *Akkreditierungsrat* bestaat uit zeventien leden, waaronder representanten van de deelstaten, de hogeronderwijsinstellingen, studenten, werkgevers en werknemers en internationale vertegenwoordigers. Alleen in uitzonderingsgevallen kan de *Akkreditierungsrat* zelf programma's accrediteren.

Op de [website](#) van het *Hochschulkompass* staan alle geaccrediteerde opleidingen.

■ Internationale verdragen

Het equivalentieverdrag tussen Nederland en Duitsland van maart 1983 geldt voor zowel het wetenschappelijk als het hoger beroepsonderwijs. Het houdt in dat met het oog op verdere studie of promotie vrijstelling is verleend van Nederlandse examens op grond van Duitse examens in de overeenkomstige studierichtingen; vrijstelling moet worden verleend van studieperiodes van gelijke duur (zie bijlage 2). Duitsland heeft de Lissabon Conventie in 1997 ondertekend en in 2007 geratificeerd.

■ Diplomasupplement

De *Hochschulrektorenkonferenz* heeft tezamen met de deelstaten een Duits diplomasupplement ontwikkeld, dat beschikbaar is voor alle hogeronderwijsinstellingen. Ook de Europese versie van het diplomasupplement kan worden gebruikt.

Meer informatie over het Diploma Supplement is verkrijgbaar op de [website](#) van de Europese Commissie.

■ Samenstelling dossier

De diploma's van het secundair onderwijs zijn doorgaans meerbladig. Bij afronding van een opleiding in het hoger onderwijs worden gewoonlijk twee diploma's uitgereikt: één getuigschrift waarop de resultaten van het examen zijn vermeld (zoals een *Diplomprüfungszeugnis* of een *Magisterprüfungszeugnis*) en een getuigschrift waarmee de titel (zoals *Magister Artium* of *Diplom-Ingenieur*) wordt verleend. Uitgebreide vakkenoverzichten worden meestal niet verstrekt.

■ Overzicht hogeronderwijsinstellingen

[Website](#) van de *Hochschulrektorenkonferenz* met een up-to-date en compleet overzicht van alle instellingen in Duitsland.

■ Handige websites

- [Website](#) van de Duitse ENIC/NARIC, de Zentralstelle für ausländisches Bildungswesen (ZAB) im Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (KMK).
- [Website](#) van Anabin, Anerkennung und Bewertung ausländischer Bildungsnachweise (alleen Duitstalig), opgezet door de ZAB in samenwerking met een aantal andere organisaties. Deze databank bevat informatie over het onderwijssysteem en de diploma's en graden van een groot aantal landen (plus de waardering ervan in Duitsland).
- [Website](#) van de Hochschulrektorenkonferenz, de vereniging van Duitse hogeronderwijsinstellingen.
- [Website](#) met het Hochschulkompass van de Hochschulrektorenkonferenz (HRK) met een geheel up-to-date en compleet overzicht van alle instellingen en studieprogramma's in Duitsland.
- [Website](#) van de Duitse Akkreditierungsrat.
- [Website](#) van het Bundesagentur für Arbeit met een geheel up-to-date en compleet overzicht van alle beroepsvormende opleidingen in Duitsland (alleen Duitstalig).
- [Website](#) van de Kultusminister Konferenz (KMK) met informatie over de hervormingen in het algemeen vormend onderwijs (alleen Duitstalig).
- [Website](#) van het Bundesministerium für Bildung und Forschung.
- [Website](#) van de Deutscher Qualifikationsrahmen (DQR), dem gemeinsamen Internetportal des Bundesministeriums für Bildung und Forschung und der Kultusministerkonferenz (alleen Duitstalig).